

1937) tasavvufî öğütleri ihtiva eder. VIII (XIV) ve IX. (XV.) yüzyıllarda Reşidüddin Fazlullah (*Nâme-hâ-yi Hâce Reşidüddin Fazlullâh*, Lahor 1940), Mahmûd-ı Gâvân (*Riyâzû'l-inşâ*, Haydarâbâd 1948) ve Abdurrahman-ı Câmî'nin (*Risâle-i Münşe'ât*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 4171) mektupları yüksek edebî değeri olan mektuplar içinde zikredilebilir. *Münşe'ât-ı Ferhâd Mirzâ Mu'temedüddeve* (Bombay 1318) ve Emîr-i Nizâm Fâzıl Hân-ı Gerrûsî'nin *Münşe'ât'ı* (Tahran 1327 hş.) Kaçarlar döneminin edebî mektuplarına örnek olarak gösterilebilir. Muhammed Şah Kaçar'ın veziri Kâimmakâm-ı Ferâhânî'nin *Münşe'ât'ı* da (Tahran 1337 hş.) özel ve resmî mektupları içerir. Hint alt kıtasında da Farsça mektuplar derlenerek *Mekâtib-i 'Allâmî* (Kalküta 1810), *Mektûbât-ı Şeyh Şerefüddîn Yahyâ Münîrî* (Kanpûr 1910) ve *Ruka'ât-ı 'Azîzî* (Kanpûr 1895) adlı kitaplar oluşturulmuştur. *Nâme-hâ-yi Siyâsî-yi 'Allâme 'Alî Ekber Dihhudâ* (Tahran 1358 hş.), *Nâme-hâ-yi 'Allâme Muhammed Kâzvinî be-Seyyid Hasan Tağizâde* (Tahran 1353 hş.), *Nâme-hâ-yi Târihî ve Siyâsî-yi Seyyid Cemâlüddîn Esedâbâdî* (Tahran 1350 hş.) İran'da Meşrutiyet'ten sonra yapılan başlıca mektup derlemeleridir (ayrıca bk. İNŞÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdülhâlık el-Meyhenî, *Destûr-i Debîrî* (nşr. Adnan Sadık Erzi), Ankara 1962, neşredenin önsözü; Muntecebüddin Bedî, *'Atebetü'l-ketebe* (nşr. Muhammed Kâzvinî - Abbas İkbâl), Tahran 1329 hş.; Hânâbâ, *Fihrist*, V, 5143-5150; Hüseyin Hatibî, *Fenn-i Neşr der Edeb-i Fârisî*, Tahran 1366 hş., s. 323-345; Hüseyin Rezmî, *Envâ'ı Edebî ve Âşâr-ı Ân der Zebân-ı Fârsî*, Meşhed 1372 hş., s. 191-199; Abdülhüseyin Zerrinkûb, *Ez Güzeşte-i Edebî-yi İran*, Tahran 1375 hş., s. 131-137; Hâşim Recebzâde, "Terkîb Elkû-yi Mersûm der Âğâz ve Pâyân-ı Nâme ve Hîttâb ve İmzâ-yı Ân", *Nâme-i Ferhengistân*, 1/2, Tahran 1374 hş., s. 12-29; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XII, 19672-19675; Fath-Allah Mojtâbâî, "Correspondence in Islamic Persia", *Elr*, VI, 290-293; Tahsin Yazıcı, "Destûr-i Debîrî", *DİA*, IX, 211.

RIZA KURTULUŞ

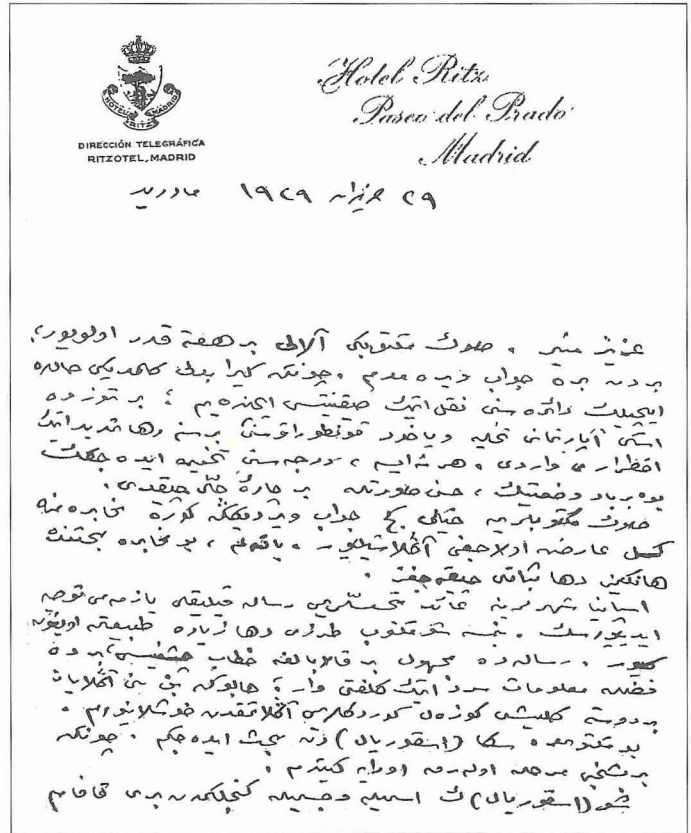
Türk Edebiyatı. Günlük ve hâtırat gibi mektup da insanların özel hayatını veya sadece yazıldığı kişilerle ilişkilerini ilgilendirdiği için doğrudan doğruya bir edebî tür sayılmaz. Bu metinlerin edebî bir tür olarak kabul edilmesi için dil, üslup, kompozisyon ve belli bir nisbette kurmaca özellikleri taşıması gerekir. Ancak mektup şeklinde yazılan, bir çeşit deneme / eleştirisi yazısı sayılabilecek metin-

lerle (Nurullah Ataç, *Okuruma Mektuplar*, İstanbul 1958) manzum mektuplar (Necip Fazıl Kısakürek, "Zindandan Mehmed'e Mektup"), klasik mesneviler (Şeyh Gâlib'in, *Hüsni ü Aşk*'ında Hüsni'ün ve Aşk'ın birbirine mektupları) ve romanlardaki mektuplar, hatta tamamen mektuplardan ibaret romanlar (Halide Edip Adıvar, *Handan*) hakkında bir edebî türden veya edebî anlatım tekniğinden bahsedilebilir. Edebiyatçılar arasında belli bir konu üzerinde ve yayımlanması niyetiyle yazılmış mektuplar da ayrı bir kategori teşkil eder (Muallim Nâci - Beşir Fuad, *İhtikâd*, İstanbul 1304). Bu örneklerin dışında itinalı bir üslupla yazılan özel mektuplar da edebî bir değer atfedilerek muhafaza edilmiş ve yayımlanmıştır. Bir edebiyatçının kaleme aldığı mektupların bir gün neşredilebileceğini düşünmesi, hatta sağlığında kendisi tarafından yayımlanması gibi durumlar özel mektupları edebî bir tür olmaya yaklaştırır. Bugün mektubu edebî tür olarak benimseyenler yanında makale, tenkit, deneme, roman veya şiir türlerinde kullanılan ifade tekniklerinden biri olarak kabul edenler de vardır (Türk roman ve hikâyesinde mektubun anlatım tekniği olarak incelendiği bir araştırma için bk. bibl. Emel Kefeli).

Bütün bu nitelikleri dikkate alınarak özel mektupların bir edebî tür olmanın dışında netice itibarıyla birer belge değeri taşımalarının daha ön planda geldiği görülmektedir. Mektuplar tarihî, içtimâî, askerî, siyâsî, dinî-tasavvufî, fikrî-felsefî ve edebî konularda dönemlerine, kişilere, kişiler arasındaki ilişkilere, sanat eserlerinin arka planındaki çok defa bilinmeyen oluşum safhalarına ışık tutan, dolayısıyla monografik / biyografik araştırmalarda önemli kaynaklardan birini teşkil etmektedir.

Batı'da XVI. yüzyıldan itibaren özel mektuplar derlenip yayımlanmakla beraber bunların edebî bir tür olarak benimsenmesi XVIII. yüzyıldan sonradır. Bu dönemden sonra gittikçe artan bir ilgiyle siyaset adamlarının, sanatkarların ve özellikle edebiyatçıların mektupları külliyyat halinde neşredilmiştir.

Türk divan edebiyatı geleneğinde resmî ve özel mektuplar inşâ sanatı içinde kabul edilmiş, itinalı bir dil ve üslupla yazılan mektuplar münşe'at mecmualarında derlenmiş, hatta bu gibi mektupların kimlere nasıl bir tarz ve protokol üslûbuyla yazılması gerektiği hakkında didaktik mahiyette eserler kaleme alınmıştır. Bu tarzın mektup örnekleri Tanzimat'tan

Yahya Kemal'in Münîr Ertegün'e bir mektubu (Yahya Kemal, *Mektuplar ve Makaleler*, İstanbul 1977, s. 319)

Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Sâmîpaşazâde Sezâî'ye bir mektubu (Abdülhak Hâmid'in Mektupları-2 [haz. İnci Engin], İstanbul 1995, s. 830-831)

sonra da bir süre devam etmiştir (bk. İNŞÂ).

Türk edebiyatında özel mektupların herhangi bir yazı veya kitap içinde yahut bir kişiye ait toplu olarak yayımlanması Batılılaşma süreciyle başlamıştır. Bunlar arasında, Ebüzziyâ Mehmed Tefîk'in *Nu-mûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*'inde (İstanbul 1296) bulunan Âkif Paşa'nın Şeyh Müştâk'a, Şinâsi'nin Paris'ten anesine ve Nâmîk Kemal'in değişik kişilere yazdıkları, edebî bir değer atfedilerek veya belge kabul edilerek yayımlanan ilk özel mektuplardır. Daha sonra edebiyatçıların özel mektupları zaman zaman dönemin dergilerinde ve özellikle antoloji mahiyetindeki kitaplarda neşredilmiştir. Cumhuriyet'ten önce bir kitapta derlenmiş pek az örneği bulunan mektup külli-yatı yayınları arasında Beşir Fuad – Fazlı

Necib arasında *Mektûbât* (İstanbul 1305), Ahmed Midhat – Muallim Nâci arasında *Muhâberât ve Muhâverât* ile (İstanbul 1301) Abdülhak Hâmid'in *Mektupları* (I-II, İstanbul 1334-1335) sayılabilir. Cumhuriyet döneminde özellikle 1960'lı yıllardan sonra okuyucu ve araştırmacılar-dan gördüğü ilgi üzerine hâtırat türü kitaplarla beraber mektup külliyyatlarının yayımında da büyük artış olmuştur. Bunlardan önemli sayılanları şunlardır: İbrahim Alâeddin Gövsa, *Süleyman Nazif* (İstanbul 1933, s. 160-228); Cahit Sıtkı Tarancı, *Ziya'ya Mektuplar* (İstanbul 1957); Ziya Gökalp, *Limni ve Malta Mektupları* (Ankara 1965); Nâmîk Kemal'in *Hususî Mektupları* (I-IV, Ankara 1967-1986); Nazım Hikmet, *Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar* (Ankara 1968); Nazım Hikmet, *Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara Mektuplar* (İstanbul 1970); Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mektuplar* (Ankara 1974); Yahyâ Kemal, *Mektuplar-Makaleler* (İstanbul 1977, s. 67-108); Ahmed Hâşim, *Bütün Eserleri IV* (İstanbul 1991, s. 39-104); Mehmet Kaplan, *Âli'ye Mektuplar* (İstanbul 1992); *Abdülhak Hâmid'in Mektupları* (I-II, İstanbul 1995); *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar* (İstanbul 1995); *Tahir Olgun, Edebî Mektuplar* (Ankara 1995); *Cevdet Kudret'e Mektuplar* (1995); *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Mektupları ve Tiyatro Eleştirileri* (1998, s. 25-142); *Mektuplarla Tefîk Fikret ve Çevresi* (İstanbul 1999); Behçet Necatigil, *Serin Mavi* (İstanbul 1999); Bedri Rahmi – Eren Eyüboğlu, *Aşk Mektupları* (İstanbul 2000); Memduh Şevket Esenal, *Kızım Mektuplar* (Ankara 2001); *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları* (İstanbul 2001); İsmet Binark, *Samiha Ayverdi'nin Mektupları* (İstanbul 2002); M. Orhan Okay, *Mehmet Kaplan'dan Hatıralar, Mektuplar* (İstanbul 2003).

Tercüme dergisinin mektup özel sayısı olarak yayımlanan sayıları (nr. 77-80, 1964), çeşitli milletlere ait mektup örneklerinin yanında mektup türü ve bu türün tarihî gelişimiyle ilgili yazıları ihtiva etmesi bakımından önemli bir kaynaktır. Ayrıca *Türk Dili*'nin antoloji ağırlıklı bir sayısı (nr. 274 [1974]) aynı mahiyette olarak Türk Dil Kurumu'nun "Güzel Yazılar" dizisinde *Mektuplar* (Ankara 1997), Batı dillerindeki mektuplar için de İnci Asena'nın *Mektupları*'ı ile (İstanbul 1994) 1983 yılından itibaren Düşün Yayınevi tarafından çıkarılan yirmiden fazla mektup külliyyatı zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nâmîk Kemal'in Mektupları (haz. Ömer Faruk Akün), İstanbul 1972, neşreden ön sözü; M. Orhan Okay, "Mektuplaşmaya, Mektuba ve Tefîk Fikret'e Dair", *Mektuplarla Tefîk Fikret ve Çevresi* (haz. M. Fatih Andı v.dğr.), İstanbul 1999, s. VII-IX; Emine Eroğlu, *Türk Edebiyatında Özel Mektuplar Bibliyografyası* (yüksek lisans tezi, 2000), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Emel Kefeli, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, İstanbul 2002; Mustafa Kutlu v.dğr., "Mektup", *TDEA*, VI, 231-236.

M. ORHAN OKAY

Osmanlı Bürokrasisinde Mektup. Mektubun Osmanlı diplomatiğinde bir tür yazışma evrakı olarak özel bir yeri bulunmakta olup yazılış şartları ve şekillerine münşeat mecmualarında bolca rastlanır. Mektuplar diğer belgeler gibi belli rükünlerden meydana gelmiştir. Meselâ hitâbî mektupların rükünleri "İbtidâ olunur" sözünün kullanılması, senâ, dua, gönderilenin isminin yazılması, kâtabin adı, selâm ve hayır duada bulunma, selâm ulaştırılması, özlem belirtme (iştîyak); görüşme isteğinde bulunma, tarih, halini bildirme, iltimas talebi, hâtimenin başlangıcı, uygun bir dua ile bitirme şeklinde sıralanır. Bunlardan dua, senâ, selâm, halin bildirilmesi ve dua ile bitirme rükünlerinin yazılması mecburi olup diğerlerinin bir kısmı ihmal edilebilir. Cevabî mektuplarda ise bunlara ilâve olarak mektubun sıfatı, mektubun varmış olduğu ve mektubun cevabî rükünleri de bulunur.

Mektubun on şartı ise şöyledir: 1. Gönderen ve gönderilenin rütbeleri dikkate

Serçavuşan-ı dergâh-ı âlî penceli mektup (BA, A.DVN, dosya nr. 5/31)

